

УДК 658.562:339.1

JEL Classification: L66

DOI: <http://doi.org/10.34025/2310-8185-2019-2.74.04>

О.Я. Бозуленко, к.е.н., доцент,

<https://orcid.org/0000-0002-1825-4936>

О.Ю. Бозуленко, к.е.н.,

<https://orcid.org/0000-0002-8047-7217>

Чернівецький торговельно-економічний
інститут КНТЕУ, м. Чернівці

ФОРМУВАННЯ НАПРЯМІВ ЕФЕКТИВНОГО КОНТРОЛЮ ЯКОСТІ ТА БЕЗПЕКИ СПОЖИВЧИХ ТОВАРІВ

Анотація

У статті розглядається проблема виробництва та реалізації товарів регламентованого рівня якості та безпеки. Визначено необхідність системного, комплексного висвітлення змісту поняття «якість» як сукупності різних чинників підприємства: економічних, організаційних, соціальних та ін. Обґрунтовано доцільність створення та впровадження ефективної системи управління якістю продукції на виробничих підприємствах. Досліджено, що організація робіт у системі управління якістю визначається стандартами, які регламентують технічний рівень продукції. Означено, що невід'ємною складовою системи управління якістю є контроль за випуском доброякісної та безпечної продукції. Розглянуто особливості управління якістю на підприємствах торгівлі. Доведено, що контроль якості товару, здійснюваний фахівцями торгівлі, є одним з основних елементів у системі управління якістю.

Ключові слова: товар, якість, безпека, виробництво, торгівля, система управління якістю, контроль якості

Olena Bozulenko, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor,

<https://orcid.org/0000-0002-1825-4936>

Oleksandr Bozulenko, Candidate of Economic Sciences,

<https://orcid.org/0000-0002-8047-7217>

Chernivtsi Institute of Trade and Economics of KNTEU, Chernivtsi

FORMATION OF DIRECTIONS OF EFFECTIVE QUALITY CONTROL AND SAFETY OF CONSUMER GOODS

Summary

The article deals with the problem of production and sale of goods of regulated level of quality and safety. Product quality is an important factor of its competitiveness therefore every business must develop and implement effective quality management systems, both in production and in trade. The necessity of systematic, comprehensive coverage of the content of the concept "quality" as a set of different factors of the enterprise: economic, organizational, social, etc. A

significant part of the enterprise's goals, defined in the framework of quality and safety policy, is the broadest fulfillment of customers' expectations and requirements. The main task of manufacturing, wholesale and retail trade enterprises is to bring to the consumer the goods of the proper level of quality created at the stages of design and production. Its solution depends on the organization and effectiveness of quality control, both during the production cycle and in the trade. The expediency of creation and implementation of an effective system of product quality management at the manufacturing enterprises is substantiated. It has been investigated that the organization of works in the quality management system is determined by the standards that regulate the technical level of production. It is indicated that quality control over the production of quality and safe products is an integral part of the quality management system. The peculiarities of quality management at trade enterprises are considered. It is proved that the quality control of the goods, carried out by trade specialists, is one of the main elements in the quality management system. The main method used in the practice of trade in quality control is organoleptic. According to this method, the primary information about the state of the object is perceived only with the help of the senses, that is, the specialist is only acquainted with the product and gives a general assessment. Today, the quality of products is not only one of the main economic interests of an enterprise, but also the most important indicator of its competitiveness.

Keywords: product, quality, safety, production, trade, quality management system, quality control

Постановка проблеми. В економічному зростанні країни важливе значення відводиться ринку споживчих товарів, які, крім того, несуть соціальне навантаження – забезпечення належного рівня та якості життя громадян. Для сучасного покупця питання якості та безпеки набувають особливого значення, враховуючи актуальні на сьогодні не тільки економічні, але й екологічні проблеми суспільства; випадки масової фальсифікації виробів, що значно почастишали останнім часом; чисельні факти про невідповідність якості.

Якість та безпека товарів є одними з основоположних характеристик, що здійснюють вирішальний вплив на створення споживчих переваг і формування конкурентоспроможності вітчизняних виробників як на внутрішньому, так і на світовому ринку.

Виняткову значущість ця проблема набуває у кризових умовах, які характеризуються розпадом економічних зв'язків, зниженням виробництва, втратою позицій на ринках. Засобом подолання таких негативних явищ у системі управління підприємством повинно стати підвищення якості продукції, а контроль якості – одним з вагомих інструментарієв, який забезпечить просування товарів і безперервне вдосконалення процесу виробництва [1, с. 107].

На формування якості та безпеки товарів впливає безліч чинників. Проте, для забезпечення всієї системи управління якістю, важливим є не тільки характер факторів, але й ефективний механізм контролю якості та

безпеки. Запровадження належного контролю дозволить керувати рівнем показників якості та безпечності й досягти кінцевого сприятливого результату. Тому подальший розвиток і вдосконалення теоретичних положень з формування системи контролю якості та безпеки споживчих товарів є досить актуальним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання управління якістю на підприємствах висвітлено в роботах учених Л. В. Дейнеко, Е. Демінга, Дж. Джурана, Ю. Б. Іванова, К. Ісікави, А. О. Коваленко, Ф. Кросбі, Г. Тагуті, Дж. Харрінгтона, А. Фейгенбаумана, Е. І. Шелудько, У. Шухарта, Дж. Юрана та багатьох інших. Вивчення наукових праць і публікацій, аналіз стану та тенденцій розвитку промислового виробництва та підприємств сфери торгівлі, поведінки споживачів на ринку дозволяє зробити висновок про те, що виготовлення якісного та безпечного товару є складним і багатоплановим процесом. Не зважаючи на чисельність здійснених наукових досліджень, що висвітлюють проблемні аспекти формування та управління якістю та безпекою, постає низка питань, які потребують поглибленого вивчення.

Формулювання цілей статті й аргументування актуальності поставленого завдання. У спеціалізованій літературі на сьогодні є недостатньо розробленими питання управління процесом контролю якості. Тому основними цілями та завданнями дослідження є обґрунтування теоретичних положень з формування систем контролю якості та безпеки споживчих товарів. Наявні підходи до контролю якості та безпеки через прагнення до універсальності, не завжди враховують особливості сфери виробництва або продажу споживчих товарів кінцевому споживачу. Такі особливості визначили необхідність розробки нових підходів до формування системи контролю якості та безпеки, що мають на меті адаптацію підприємства до вимог сучасного ринку.

Виклад основного матеріалу. Споживач купує різні товари та послуги, щоб задовольнити свої конкретні потреби та вимоги, визначаючи певні критерії, якими й керується при наданні переваги тому чи іншому виробу. Саме у товарі відбиваються всі закономірності та суперечності розвитку ринку. Товар – точний індикатор економічної сили й активності виробника, оскільки наділений певною якістю, технічним рівнем і надійністю, корисністю, показниками ефективності у виробництві та споживанні, іншими досить вагомими характеристиками [2, с. 7]. Отже, споживач опиняється перед доволі складним вибором: яка властивість товару має бути пріоритетною при здійсненні покупки, якій надати

перевагу. При цьому він вважає за краще купувати ті товари, якість і безпека яких не викликає особливих сумнівів. Тому якість – запорука успішної діяльності та процвітання будь-якого підприємства [3, с. 198].

Основоположниками теорії якості вважаються такі видатні сучасні класики як У. Шухарт, К. Ісікава, Дж. М. Джуран, Е. Демінг. Так, відомий японський економіст К. Ісікава під якістю розглядав властивість, яка реально задовольняє споживачів. Він вважав, що найважливішим моментом у роботі підприємства є якість виготовленої продукції, і абсолютно всі працівники відповідальні за неї [4].

Визначити значення поняття «якість» нелегко, оскільки воно по різному сприймається різними людьми залежно від їх індивідуальних вподобань. Але коли мова йде про якість виробу, послуги або особистості, то, по суті, мають на увазі їхні особливі властивості. Для споживача цінність мають тільки ті властивості товару, які відповідають його очікуванням. Споживач повинен одержати те, чого він хоче, коли він цього хоче й у тій формі, в якій він цього хоче [5].

Як правова категорія «якість» товарів має досить важливе значення і її сутність зводиться до сукупності споживчих властивостей, юридично закріплених у стандартах, технічних умовах, зразках (еталонах), затверджених у встановленому державою порядку або зумовлену договором сторін.

У Державному стандарті України ISO 9000-2001 якість трактується як ступінь, до якого сукупність власних характеристик задовольняє потреби або очікування, загально зрозумілі або обов'язкові.

Підґрунтям створення в Україні систем контролю якості товарів і послуг (менеджмент якості) став міжнародний стандарт ISO, який ефективно працює у багатьох країнах світу. Наявність цілої низки універсальних міжнародних стандартів серії 9000, що розроблені Міжнародною організацією зі стандартизації, дозволяє ефективно їх використовувати в роботі органів виконавчої влади, підприємств і організацій державної і приватної форм власності. На сьогодні міжнародні стандарти ISO серії 9000 запроваджено в якості національних: ДСТУ ISO 9000:2001, ДСТУ ISO 9001:2001 та ін.

Перевагами використання міжнародних стандартів ISO серії 9000 є [6]:

- краще розуміння й узгодженість діяльності у сфері контролю якості на законодавчому та виконавчому рівнях;
- гарантії постійного використання системи контролю якості для управління в цілому;

- удосконалення системи документації;
- підвищення продуктивності праці, а звідси – зниження затрат;
- створення фундаменту для постійного удосконалення діяльності.

Європейська організація з контролю якості вважає, що продукція є високої якості, коли вона за мінімальних витрат протягом усього її життєвого циклу максимально сприяє здоров'ю та задоволенню потреб людей, залучених до її проектування і відновлення (повторного використання) за умови мінімальних витрат енергії та інших ресурсів і при допустимій, прийнятній дії на навколишнє середовище та суспільство [7, с. 61].

Якість і безпека необхідного споживачам товару завжди, при різних типах економіки й у різних країнах, виступала потужним зняряддям, за допомогою якого виробник і торговець можуть чинити вплив на готовність покупця здійснити покупку, на виникнення й підтримку купівельної лояльності до товару й підприємства [8].

Якість споживчих товарів повинна збігатися або навіть перевищувати очікування споживачів. Також слід вважати, що нині втримати наявних покупців – більш пріоритетне завдання, ніж залучити нових. Для цього комерційному апарату підприємства необхідно постійно контролювати рівень задоволення споживачів, прогнозувати та попереджати ймовірні втрати постійних клієнтів тощо. Варто рахуватися з тим, що «відтік» покупців на споживчому ринку виникає під впливом несприятливого враження, одержаного від попередніх покупок, а також під дією ефекту «антиреклами» [9, с. 198].

Таким чином, якість товарів є серйозною конкурентною перевагою підприємства і розглядається сьогодні вченими, економістами й у бізнесі як соціальна відповідальність організації та найважливіший елемент нематеріальних активів [10].

Тому підприємствам, щоб завоювати лідируючі позиції у своїй галузі, необхідно здійснювати постійний нагляд за якістю вироблених товарів. Контроль якості, у зв'язку з цим, стає обов'язковим елементом їх ефективного менеджменту.

Поняття «контроль» мало різне змістовне наповнення впродовж розвитку суспільства й економічних відносин. Універсального визначення поняття «контроль» немає і не може бути, тому що цей термін є багатогранним. На практиці не існує контролю взагалі, а є контроль конкретного змісту та виду.

Нині в Україні існують такі види контролю господарської діяльності: державний контроль, контроль органів місцевого самоврядування, аудиторський, контроль власника підприємства [11].

Контроль якості визначається як сукупність заходів постійного впливу на кожну складову підприємства: менеджмент, виробництво, сировину, технології, готову продукцію та є засобом перевірки встановлених параметрів якості відповідно до вимог з урахуванням виникнення можливих обмежень з досягнення даних параметрів.

Здійснення контролю якості являє собою процес, за допомогою якого підприємство намагається забезпечити підтримку або покращання якості продукції з найменшими або нульовими помилками. Контроль якості вимагає від бізнесу створення середовища, в якому і керівництво, і співробітники прагнуть до досконалості. Це робиться шляхом навчання персоналу, створення еталонів якості продукції і тестування продукції на предмет наявності статистично значимих відхилень.

Основним аспектом контролю якості є встановлення чітко визначених методів контролю, які, як елементи управління, допомагають стандартизувати виробництво та визначити реакцію на проблеми якості.

Для того, щоб реалізувати ефективну роботу з контролю якості, підприємство повинно спочатку вирішити яким конкретним стандартам повинен відповідати товар або послуга. Далі необхідно визначити порядок дій з контролю якості. Продовжить роботу збір реальних даних про товар і обробка отриманих результатів, які передаються керівництву.

На жаль, для багатьох підприємств контроль якості часто ігнорується, що призводить до повернення, ушкодження продукції, втрат і незадоволення клієнтів. А іноді підприємства навмисно не здійснюють контроль якості або, навіть коли вони це роблять, роблять це випадково, на користь швидкої доставки.

Контроль якості традиційно починається ще на підприємстві виробника. Основні моменти, які перевіряються під час аудиту виробництва: 1) контроль сировини; 2) відповідність технології на виробництві міжнародним і національним стандартам; 3) систематичний контроль стану устаткування, контрольно-вимірювальних приладів; 4) контроль готової продукції; 5) контроль дотримання відповідних режимів та вимог щодо зберігання продукції до вивезення її з виробництва.

На будь-якому виробничому підприємстві однією з основних складових виробничого процесу повинен стати технічний контроль якості – перевірка дотримання технічних вимог, що пред'являються до якості продукції на всіх стадіях її виробництва, а також виробничих умов і факторів, які забезпечують необхідну якість.

Важливо й те, як виробник працює з рекламаціями, тобто наскільки швидко він здатний виявити проблемні моменти, вжити заходів для їх усунення та надалі вдосконалювати систему менеджменту якості.

Контроль якості готової продукції (аудит) відбувається після завершення виробництва, але до того як продукт попаде до покупця. Якщо продукція не відповідає стандартним вимогам, аудитор документує отримані результати та реєструє невідповідність.

Хоча кожне підприємство передбачає свої власні процедури контролю для усунення невідповідностей, цей процес загалом включає: виявлення проблеми, встановлення її змісту, переробку або усунення виявлених недоліків у виробі; утилізацію продукції, якщо брак неможливо усунути; визначення необхідних контрзаходів для запобігання рецидиву.

Реалізація контролю потребує наявності відповідної організаційної структури, яка б виконувала збір даних, їх переміщення, обробку та формування висновків. Система контролю сучасного підприємства повинна не лише здійснювати контроль якості власних товарів, але й оцінювати ті зміни, що відбуваються в галузі загалом, постійно вдосконалюючи якість товару відповідно до вимог міжнародних стандартів.

Здійснення такого контролю допоможе виробнику покращити якість, отримати прибуток, задовольнити клієнтів і привернути їх лояльність.

Підприємства, які займаються оптовим і роздрібним бізнесом, працюють за системою, що регулює їх основні процеси. Це угоди купівлі-продажу, складування та зберігання, політика розподілу, яка передбачає, що товар має бути доставлений, по-перше, у потрібне місце, по-друге, у потрібний час, і по-третє, у потрібній кількості та належної якості [12].

Проте, управління логістикою орієнтоване не тільки на те, щоб доставляти товари зі складу до кінцевого покупця. Існує ще один аспект, який заслуговує на таку ж саму увагу, можливо, навіть більше, ніж транспортування, доставка й обробка, і це – контроль якості та безпеки в галузі торгівлі.

Показник якості товарів в оптовій торгівлі вважається одним з базових, що характеризує рівень обслуговування у ланцюгах поставок. У роздрібній торгівлі якість товарів лежить в основі піраміди якості торговельного обслуговування що, попри складні економічні умови та падіння купівельної спроможності населення, залишається нині вирішальним чинником при виборі місця купівлі.

Контроль якості товару, здійснюваний фахівцями торгівлі, є одним з основних елементів у системі управління якістю.

На кожному підприємстві повинна бути розроблена низка вимог, яким відповідатиме доставлена продукція: 1) наявність усієї необхідної документації; 2) правильне маркування; 3) цілісність упаковки товару; 4) відповідність термінів виробництва продукції на загальній і одиничній

упаковці датам, зазначеним у документах; 5) дотримання потрібного режиму перевезення при доставці товару.

Невирішеною проблемою для підприємств торгівлі залишається фальсифікація товарів. Фальсифікованими вважаються товари умисно змінені (підроблені), або такі, що мають приховані властивості та якість, інформація про які є свідомо неповною або недостовірною. Викрити фальсифіковану продукцію при реалізації у торговельних підприємствах доволі складно, оскільки основні порушення, які допускають виробники товарів – це введення в оману споживачів відносно складу продукту; використання інгредієнтів, які не зазначені на маркіровці товарів та ін. Виявити такі порушення без наявності спеціальних лабораторій і проведення дослідження всіх партій товарів, що надходять до роздрібної ланки, практично неможливо [13], оскільки фальсифікатори використовують для підробки товарів найсучасніші досягнення науки та техніки. Незважаючи на розширення адміністративної відповідальності, штрафні санкції за такого роду порушення є незначними, а з урахуванням різкого зниження кількості перевірок підприємств, покарання взагалі вдається уникнути. В Україні продовжують підробляти та продавати продукцію відомих вітчизняних і закордонних фірм.

Як і раніше істотну роль при контролі якості та безпеки у роздрібній мережі відіграє людський фактор: рівень підготовки персоналу, наявність у торговельних підприємствах внутрішніх стандартів та регламентів і системи контролю їх виконання.

Основним методом, який застосовують у практиці торгівлі при контролі якості, є органолептичний. Саме при органолептичному аналізі наявність, кількість, розташування, розмір вад (дефектів) встановлюються шляхом безпосереднього спостереження. При цьому методі первинна інформація про стан об'єкта сприймається виключно за допомогою органів почуттів, тобто фахівець тільки знайомиться з товаром і дає загальну оцінку. Достовірність органолептичного методу може бути різною, оскільки залежить від досвіду спеціаліста, що здійснює контроль якості товару.

Таким чином, ситуація, що склалася, потребує необхідності посилення контролю якості та безпеки товарів у виробничій, оптовій і роздрібній ланці сфери товарного обігу. Нині відсутня єдина система контролю обігу товарів. Не гарантується якість і безпека товарів на різних етапах товаропросування.

У зв'язку з актуальністю проблем контролю якості, виявленню справжності, ідентифікації і особливо, фальсифікації товарів необхідна розробка різних програм по забезпеченню безпеки товарів і захисту споживачів.

Вимагає зміни система відповідальності та розміру штрафних санкцій за порушення законодавства у сфері забезпечення якості товарів. Потрібне створення постійної системи контролю якості товарів з урахуванням специфіки як виробничої, так і торговельної діяльності. Об'єктивною необхідністю є введення кримінальної відповідальності за фальсифікацію товарів, передусім, для виробників.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Таким чином, у даному дослідженні проаналізовані та визначені основні аспекти управління процесом контролю якості та безпеки товарів підприємства.

Контроль якості, як неодмінна складова системи управління якістю, повинен сприяти підтриманню необхідного рівня якості та безпеки на всіх етапах життєвого циклу товару, який у свою чергу, орієнтується на характер потреб, їхню структуру та динаміку; місткість і кон'юнктуру ринку.

Отже, основне завдання виробництва, посередницьких і роздрібних торговельних підприємств – доведення до споживача товарів належного рівня якості, створеного на стадіях проектування і безпосереднього виготовлення. Його успішне виконання залежить від організації й ефективності контролю якості та безпеки, як у процесі виробничого циклу, так і у сфері торгівлі. На сьогодні якість продукції є не тільки одним із основних економічних інтересів підприємства, а й найважливішим показником його конкурентоспроможності.

Список використаних джерел:

1. Соколовський С. А. Управління процесом контролю якості продукції підприємства харчування / С.А. Соколовський, М.О. Науменко // Вісник економіки транспорту і промисловості. – 2016. – № 53. – С. 106-110.
2. Губіна В. В. Якість товару як фактор конкурентоспроможності / В.В. Губіна // Культура народів Причорномор'я. – 2014. – № 278. – С. 7-10.
3. Чаварга В. В. Вдосконалення процесу управління витратами, пов'язаними з покращенням якості продукції легкої промисловості на основі функціонально-вартісного аналізу / В. В. Чаварга // Науковий вісник Ужгородського університету. – 2011.– Вип. 33. – С. 198-202.
4. Исикава К. Японские методы управления качеством / К. Исикава. – М. : Экономика, 1988. – 215 с.
5. Шолтес П. Практический подход к качеству / П. Шолтес, Х. Хакквеборда. – К. : Центр навчальної літератури, 2003. – 100 с.
6. Гріненко О. І. Аналіз системи контролю якості надання товарів і послуг в Збройних Силах України / О. І. Гріненко, О. П. Кутовий, Ю. М. Щєбланін // Збірник наукових праць центру воєнно-стратегічних досліджень Національного університету оборони України. – 2013. – № 2. – С. 58-64.
7. Ковальчук С. В. Підвищення якості продукції в контексті маркетингової логістики / С. В. Ковальчук, З. М. Андрушкевич // Вісник Хмельницького національного університету. – 2010.– № 2. – С. 60-63.

8. Звягінцева О. Б. Роль управління якістю товару в маркетинговій діяльності підприємства / О. Б. Звягінцева // *Економіка харчової промисловості*. – 2009. – № 1. – С. 27-31.

9. Зайцева Л. А. Якість продукції – необхідна передумова конкурентоспроможності підприємства / Л. А. Зайцева // *Актуальні проблеми економіки*. – 2014. – № 9. – С. 196-200.

10. Майорова Е. А. Нематеріальні ресурси торгових організацій / Е. А. Майорова // *Економіка. Бізнес. Банки*. – 2016. – № 2 (15). – С. 111-122.

11. Усач Б. Ф. Контроль і ревізія / Б. Ф. Усач. – Київ : Знання-Пресс, 2008. – 263 с.

12. Бутенко Н. В. Маркетинг : підручник / Н. В. Бутенко. – К. : Атіка, 2006. – 300 с.

13. Куренкова В. П. Контроль качества товаров в системе государственного регулирования торговой деятельности / В. П. Куренкова // *Российское предпринимательство*. – 2018. – № 11. – С. 3289-3300.

References:

1. Sokolovsky, S. A., Naumenko, M.O. (2016). Process Control Quality Control Food Production Enterprise. *Visnyk ekonomiky transportu i promyslovosti [The bulletin of transport and industry economics]*, vol. 53, pp. 106-110 (in Ukr.).

2. Hubina, V. V. (2014). Quality of products as a factor of competitiveness. *Kul'tura narodov Prichernomor'ya [Culture of Black Sea]*, vol. 278, pp. 7-10 (in Ukr.).

3. Chavarga, V. V. (2011). Improvement quality costs management on the basis of function cost analysis in light industry. *Naukovyy visnyk Uzhhorodskoho universytetu [Scientific Bulletin of the Uzhgorod University]*, vol. 33, pp. 198-202 (in Ukr.).

4. Isikava, K. (1988). *Yaponskiye metody upravleniya kachestvom [What Is Total Quality Control?: The Japanese Way]*. Ekonomika, Moskva, 215 s. (in Russ.).

5. Sholtes, P. H. Hakkveborda (2003). *Prakticheskyy podkhod k kachestvu [A Practical Approach to Quality]*. Tsentri navchalnoyi literatury, Kyiv, 100 s. (in Russ.).

6. Hrinenko, O. I., Kutovyy, O. P., Shcheblanin, YU. M. (2013). Analysis of the quality control of products and services in the Armed Forces of Ukraine. *Zbirnyk naukovykh prats tsentru voyenno-stratehichnykh doslidzhen Natsional noho universytetu oborony Ukrainy [Proceedings of the Center for Military and Strategic Studies, National University of Defense of Ukraine]*, vol. 2, pp. 58-64 (in Ukr.).

7. Koval'chuk, S. V., Andrushkevych, Z. M. (2010). Improving product quality in the context of marketing logistics. *Visnyk Khmelnytskoho natsionalnoho universytetu [Herald of Khmelnytsky National University]*, vol. 2, pp. 60-63 (in Ukr.).

8. Zvyahintseva, O. B. (2009). Importance of management of the goods quality in the enterprise marketing activitie. *Ekonomika kharchovoyi promyslovosti [Food Industry Economics]*, vol. 1, pp. 27-31 (in Ukr.).

9. Zaytseva, L. A. Product Quality as a Necessary Prerequisite for Enterprise Competitiveness. *Aktualni problemy ekonomiky [Actual problems of economy]*, vol. 9, pp. 196-200 (in Ukr.).

10. Mayorova, Ye. A. (2016) Intangible Resources of Commercial Enterprises. *Ekonomika. Biznes. Banki [Economy. Business. Banky]*, vol. 2 (15), pp. 111-122 (in Russ.).

11. Usach, B. F. (2008) *Kontrol i reviziya [Control and Audit]*. Znannya-Press, Kyiv, 263 s. (in Ukr.).

12. Butenko, N. V. (2006). *Marketynh : pidruchnyk [Marketing]*. Atika, Kyiv, 300 s. (in Ukr.).

13. Kurenkova, V. P. (2018). Quality control of goods in the system of state regulation of trade activities. *Rossiyskoye predprinimatel'stvo [Russian entrepreneurship]*, vol. 11, pp. 3289-3300 (in Russ.).